

TÓFALVI ZSELYKE

A HUSZADIK SZÁZAD TÖBB SZEMPONTBÓL

Kovács Kiss Gyöngy – Romsics Ignác (szerk.): *A mi 20. századunk*, Korunk-Komp-Press, Kolozsvár, 2011, 295 oldal

Reneszánszát éli a 20. század magyar történelmének folyamatos újraértékelése. A kolozsvári *Korunk* szerkesztősége 2009-ben döntött úgy, hogy a nagy összegzések *időrendben* haladó narrációi helyett *tematikai* szempontból tekinti át a magyar huszadik század jellegzetes vonásait. A *Korunk*, bár nem kifejezetten történelmi periodika, már korábban is foglalkozott az elmúlt század magyar történelmének egy-egy ellentmondásosan interpretált korszakával. Ebbe a sorba illeszkedik *A mi 20. századunk* című kötet, amely öt szempont alapján dolgozza fel a múlt század történéseit. Számba veszi a politikai rendszereket, a társadalomban végbement változásokat, a gazdasági folyamatokat, a külpolitikai törekvéseket és a magyar kisebbségi lét problematikáját. A feladatra az egyes témák legavatottabb magyarországi történész szakértőit kérték fel: Gyáni Gábort, Pritz Pált, Romsics Ignácot, Tomka Bélát és Szarka Lászlót.

Romsics Ignác a 20. század magyar politikai rendszereit számba vevő tanulmányában (*Huszadik századi magyar politikai rendszerek*) sajátos koordináták szerint próbálja értelmezni a korszak történéseit. Az egyik képzeletbeli tengelyen az állam- és kormányformák helyezkednek el, az alkotmányos királyságtól a sokféle színezetű köztársaságokig, míg a másikon a különféle modern politikai rendszerek sorolódnak, a demokratikus, a totalitárius és az autoriter rendszer. Az 1918-ig tartó magyar királyság az uralkodó kiterjedt jogosítványai, valamint a választásra jogosultak viszonylag szűk köre alapján, Romsics tipológiája szerint az autoriter kormányzati rendszerek közé sorolódik be. A Horthy-rendszert politikai intézményeit és azok működését tekintve autoriter elemeket is tartalmazó polgári parlamentarizmusként írja le Romsics. Az 1945-től 1947-ig tartó időszak a magyar történetírásban egyöntetűen a demokratikus kísérletek között számon tartott periódus, és ekként értékeli azt tanulmányában a történész is. A Rákosi-féle kemény és a kádári évek puha diktatúrája ugyanakkor csupán a hatalomgyakorlás módjában tért el egymástól, a politikai rendszer intézményi feltételei a negyven éves időszak egészében változatlanok. Az 1989–1990-től datálódó harmadik magyar köztársaság pedig az eddigi leghosszabb ideig tartó demokratikus periódusok egyike. Romsics szerint a 20. század nagy részében, mintegy 80%-ában, a magyar társadalom autokratikus rendszerek uralma alatt élt,

míg a kemény diktatúrák, illetve a demokratikus viszonyok osztoznak a fennmaradó 20%-on.

A társadalomtörténeti fejezetet jegyző Gyáni Gábor tanulmányában (*Huszedik századi magyar társadalmak*) arra hívja fel a figyelmet, hogy a 20. század politikai rezsimváltásai, a gyakori törések és folytonos újakezdések mennyire komoly hatást gyakoroltak a társadalmi struktúrákra, a társadalom szerkezetében is mélyreható változásokat, folytonos adaptációs kényszereket indítottak el. A szüntelen megtorpanások és a kényszerű újakezdések az állandó megszakítottság tapasztalatával ajándékozták meg a magyar társadalmat, gyakran egy generáción belül többször is. Gyáni ezt a sajátos diszkontinuitást egy kitüntetett társadalmi osztály, az elit példáján mutatja be, kutatása szerint a tárgyalt korszakban gyakorlatilag alig mutatható ki folytonosság a magyar elitek között.

Gyáni tanulmányában sajátos értelmezését adja a hazai társadalomtörténeti és szociológiai diskurzusban gyakran felbukkanó, a magyar társadalomfejlődés örökös elmaradottságát, megkésetttségét szimbolizáló feudalizmus fogalmának. Eszerint a feudalizmus testesíti meg az elemzők sokasága szemében azt az ideáltipikus társadalmi képletet, amely mindig makacsul szembeszegül a modernitás kívánatos állapotával. Gyáni szerint azonban nem létezik olyan eszményien modern európai társadalom, amelyben ne fordulna elő a modernitás korában is feudálisnak tűnő mentalitás vagy akár intézményesült egyenlőtlenség. Ezért inkább a „*multiply modernity*”, azaz a sokféle modernitás fogalmának alkalmazását tartaná célravezetőnek a magyar társadalmi fejlődés leírására.

Tomka Béla gazdaságtörténeti tanulmánya (*Gazdasági változások és a fogyasztás alakulása a huszedik századi Magyarországon*) összegzi mindazokat az ismereteket, amelyek napjainkig gyűltek össze a hazai gazdaság elmúlt egy évszázadáról. A korszakolásban négy komolyabb időszakot különít el Tomka. Tanulmányában is hangsúlyos elem a nyugathoz való felzárkózás, illetve az attól való lemaradás kérdése. És, mint annyian mások a magyar gazdaságtörténet kutatói közül, ő is csak ismételni tudja a tételt: ha csak az osztrák színvonalhoz hasonlítjuk, Magyarország lemaradása folyamatos a 20. század nagy részében.

Talán Pritz Pál tanulmánya (*Huszedik századi magyar külpolitika*) lóg ki leginkább a sorból esszéisztikus tárgyalásmódjával. Fő megállapítása az, hogy a modern külpolitika motorja a nacionalizmus, amely a megidézett történelmi pillanatfelvételek mindegyikében tetten érhető.

A magyar nemzet mintegy egyharmada a 20. században a kisebbségi létet szokta meg. Szarka László tanulmányában (*Egy évszázad kisebbségben. Magyarok a 20. századi kelet-közép-európai nemzetállamokban*) a magyar nemzet 1919 utáni történelmének egyik legégetőbb problémáját, a nemzettudat és a kisebbségben élő magyarság viszonyát elemzi. A korszak történelmi inter-

pretációját erős önkritikus szemlélet jellemzi, ráadásul a kisebbségi lét többféle nemzetstratégiai elképzelést termelt ki magából. Szarka megkülönbözteti a Trianon előtti „pozíciószerző”, a Trianon utáni „pozícióőrző”, valamint elsősorban a két világháború között virulens revíziós és a nemzeti kizárólagosságot elvető, úgynevezett transzszilvanista gondolatokat. A totalitarizmus viszonyai között az ideologikus megközelítés lehetővé tette, hogy a kisebbségi problematika ne manifesztálódjon. A társadalom mély folyamataiban ugyanakkor tovább hatottak azok, a már a Trianon után elindult dezintegrációs folyamatok, amelyek az anyaországi és a kisebbségben élő magyarok „szétfejlődését” eredményezték.

A kisebbségi léhelyzetet leíró narrációk döntően negatívak a 20. században: a folyamatos térvészést, fogyást, felbomlást, széthullást helyezik előtérbe, pedig ami a diaszpórába kényszerűségből szorult magyarságot érte, az Szarka szerint nem kényszerközösség, hanem sorsközösség, vagyis lehetőség az együttélésre a többségi nemzet tagjaival. A sorsközösség megélésére kínál a mindennapokban is hasznosítható gyakorlati tapasztalatot a Rogers Brubaker-féle, úgynevezett triadikus nexus modell. Eszerint a kisebbségpolitika egy adott ország, annak kisebbsége és az anyaország egymáshoz való, sokrétű és összetett viszonyainak komplex kezelését jelenti. Szarka László ezt a hármas viszonyrendszert ajánlja Magyarországra, a magyar kisebbségek és az utódállamok számára.

A magyar történelemben talán egyik század sem volt olyan sűrű, eseményekben gazdag, ha tetszik terhelt, mint közelmúltunk, a 20. század. Az egymásra torló és egymást is gyakran kioltó események számbavétele, értékelése egy adekvát szempontrendszer megtalálása nélkül szinte lehetetlen. A kötet szerzői ezt a tematikus megközelítésmód alkalmazásával oldották meg. Véleményünk szerint sikerrel.